

УДК 008:7.071.1(477.74)

Лідія КРУПЕНІНА,
кандидат культурології,
доцент кафедри культурології та мистецтвознавства
Одеського національного політехнічного університету

ОСОБИСТІТЬ МИТЦЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ МІСТА (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ Є.І. БУКОВЕЦЬКОГО)

Стаття присвячена аналізу особистості митця як вагомого чинника розвитку культурного простору міста. На прикладі діяльності Є.І. Буковецького розглядається та обґрунтовується специфіка впливу живописця на культурний та мистецький простір Одеси на межі XIX – XX століть.

Ключові слова: культурний простір, митець, художнє середовище, особистість, модератор.

Статья посвящена анализу личности художника как существенного фактора развития культурного пространства города. На примере деятельности Е.И. Буковецкого рассматривается и обосновывается специфика влияния живописца на культурное и художественное пространство Одессы на рубеже XIX – XX веков.

Ключевые слова: культурное пространство, художник, художественная среда, личность, модератор.

The article is devoted to the analysis of the artist's personality as a significant factor in the development of the cultural area of the city. This article discusses and justifies the specificity of the influence of the painter on the cultural and artistic area of Odessa at the turn of XIX - XX centuries in the activity of E. I. Bukovetskogo.

Key words: culture area, painter, art environment, personality, moderator.

Дослідження життя та творчості митця, розгляд впливу його художньої та суспільної діяльності на культурний простір міста у той чи інший історичний період сьогодні є вельми актуальним питанням. Представники різних гуманітарних наук активно вивчають взаємозв'язки художника та оточуючого/породжуючого їх культурного середовища, розглядаючи їх взаємодію та взаємовпливи і використовуючи при цьому широкий спектр дослідницьких стратегій. У цьому аспекті живописець виступає як культууроформуюче начало, яке

одночасно сприймає і породжує, як своєрідний модератор міського художнього, і ширше, культурного середовища та мистецького життя країни загалом, відповідно. Саме виходячи з цього, метою роботи являється дати короткий огляд суспільної і творчої діяльності художника та показати вплив особистості митця на розвиток та функціонування культурного простору міста. В цьому контексті актуальним представляється нам вивчення життя і діяльності одного із майстрів південноросійської школи живопису –

Євгена Йосифовича Буковецького та розглядання значення його діяльності в культурному розвитку Одеси на межі XIX – XX століть.

Відзначимо, що до аналізу творчості особистості в полі культури необхідно застосовувати комплексний культурологічний аналіз, що інтегрує психологічні теорії творчості, філософські концепції та окремі наукові теорії. З позиції культурологічного підходу людина є суб'єктом культури, її головною дійовою особою. Під час культурологічного аналізу творчості особистості в культурно-історичному масштабі необхідно враховувати такі критерії: творчі характеристики особистості; соціокультурні передумови її творчості (творчість як «відповідь» на «виклики» суспільства); джерела творчості; розвиток ідей особистості в мистецтві; наявність послідовників – продовжувачів ідей, формування наукової школи; культурно-історична пам'ять, наявність наукових досліджень творчості цієї особистості.

Вивченням ролі людини-творця та значення його творів, взаємодій між ним і художнім простором міста займалися: Ю.М. Давидов, С. Рейнак, Ю.М. Лотман, Р.О. Якобсон та інші вчені, які в своїх пошуках застосовували різні дослідницькі стратегії. Так, на думку соціолога культури Ю.М. Давидова, в свідомості художника концентрується соціальне відношення тих чи інших категорій публіки до мистецтва, яке втілюється далі у творах живописця: «... відбувається те, що ми могли б назвати «проекцією» певного типу соціальної комунікації з приводу мистецтва «всередину» процесу художнього виробництва, «всередину» процесу естетичної творчості, що індивідуально здійснюється кожним художником» [4, 24 – 25]. У цьому сенсі даний тип соціального спілкування активно впливає на створення саме тих творів мистецтва, попит на які в городян чи деяких соціальних груп є доволі високим. Про вплив на творчу діяльність митця певного мистецького коду, який домінує в конкретну епоху в тому чи іншому суспільстві, говорив Роман Якобсон. Він стверджував, що оригінальність твору живописця чи скульп-

тора обмежується стилем, релевантним для тієї чи іншої епохи та народності. Р. Якобсон писав: «І навіть непідкорення художника сподіваним правилам, не менш ніж його вірна прихильність їм, сприймається сучасниками у руслі встановленого коду, який художник-новатор намагається зруйнувати» [10, 156 – 157]. Зазначимо, що існують цілі культурні епохи (такі, наприклад, як середньовіччя, класицизм), коли акт художньої творчості полягає не в порушенні декларованих правил, а в їхньому виконанні.

Історик культури Франції межі XIX – XX століть Соломон Рейнак наполягав на тому, що в ході історичного розвитку кожне суспільство виробляє свої форми соціально-економічної і політичної організації, що, в свою чергу, визначає роль і місце того чи іншого живописця в художньому світі, та, відповідно, відношення громадськості до творів образотворчого мистецтва, а це останнє залежить від нагальних бажань і потреб [8, 7]. У той же час Ю. М. Лотман зазначав, що художник у своїх роботах повторює образ життя, властивий об'єктивній реальності. Оточуючі його події та явища виявляються в певній матеріальній моделі, системі відносин, які він відтворює конструкцією свого твору [6, 318 – 319].

Отже, на основі суспільного світогляду у майстра складається своє сприйняття та розуміння життя, формується свій образний світ. А твори художника є не лише повторенням, так би мовити, загально поділяємої реальної дійсності (менталітету, за А. Я. Гуревичем), але й відображенням його внутрішнього світу. Живописець вкладає в свої роботи особистісне відношення до зображуваного, свої емоції та ідеали, свій духовний світ, які, в свою чергу, породжені не лише індивідуальною психологією творця, але й культурною ситуацією, яка його породила. Таким чином, вважаємо за важливе, завдяки системному культурологічному аналізу творчості особистості на прикладі діяльності відомого митця Одеси Є.І. Буковецького, виявити специфіку взаємовпливу

живописця на культурний та мистецький простір конкретного міста.

Значною та, безумовно, важливою подією для Одеси, як культурного центра, стало виникнення у 1890 році з ініціативи групи місцевих художників найбільшого мистецького об'єднання – Товариства південноросійських художників (ТПРХ). Велика роль належить Є.Й.Буковецькому в остаточному оформленні Товариства як прогресивної організації. Він разом зі своїм товаришем П.О. Нілусом докладав особливих зусиль для того, щоб маленький кружок міських художників перетворити у велику солідну мистецьку організацію на півдні країни. Вони розробили статут Товариства, використовуючи при цьому досвід діяльності передвижників, але екстраполюючи його положення на міські умови й обставини Одеси [1, 35].

Нагадаємо, що 5 грудня 1866 року у місті Одеса народився Є.Й. Буковецький, людина, що стала видатним живописцем, колекціонером і меценатом та активним суспільним діячем Одеси. З 1887 по 1890 рік він займався в Одеській малювальній школі, по закінченні якій відправився в Петербург, де без іспитів вступив в Академію мистецтв. Однак незабаром пішов відтіля і поїхав за кордон – в Париж, де навчався у Академії Р. Жюльєна, а в Мюнхені знайомився з музеями та приватними колекціями живопису. З 1891 року художник постійно проживав та працював в Одесі. [9, 145]. Буковецький постійно брав участь у виставках ТПРХ та був прийнятий до лав членів цього Товариства у 1893 році. Він написав сотні портретів своїх співгромадян, а також виїжджав за місто писати пейзажі.

Дуже важливо відзначити цивільну активність Буковецького. З великою енергією й ентузіазмом віддається художник суспільної діяльності, а саме: за його ініціативою та П.О. Нілуса в культурному просторі міста виникло одеське Літературно-артистичне товариство, він бере участь у виданому суспільством збірнику «Наші вечори» (1903), а з 1937 року був викладачем Одеського мистецького училища [9, 145]. Підкреслимо, що на цьому суспільна та художня діяльність живописця не закінчується.

Традиційними для членів Товариства південноросійських художників стали зустрічі в будинку Є.Й. Буковецького, який, будучи заможною людиною, запрошував до себе друзів по четвергах на обід. Гістьми були лише чоловіки, і потрапити в особняк художника мали змогу лише обрані. На них були присутні живописці, скульптори, письменники, артисти, деякі професори одеських університетів, у тому числі Б.В. Варнеке (історик театру) і П.М. Біцилли (історик культури), а також любителі мистецтва. Взагалі тут бували В. Катаєв, А. Купрін, М. Волошин, А. Толстой, К. Чуковський, К. Костанді, М. Кузнецов, А. Закушняк, В. Хенкін та багато інших представників творчої інтелігенції. При цьому Є.Й. Буковецький найближчих друзів запрошував щонеділі, інших – через неділю, а далеких іще рідше [7, 476 – 477]. На цих неформальних засіданнях «живописці малювали, скульптори ліпили, літератори читали свої нові твори, співаки виконували пісні, романси та оперні арії. Тут, у живій, невимушеній атмосфері точилися суперечки про нові твори літератури та живопису, обговорювалися проблеми сучасного мистецтва» [5, 424 – 426]. Підкреслимо, що в будинку Буковецького постійно жив і працював його близький друг П.О. Нілус, тут провів останні «окаянні дні» 1919-20 років перед від'їздом в еміграцію І.А. Бунін. Цікаво та докладно про ці зустрічі описано у згадках В.М. Муромцевої – Буніної «Життя Буніна. Бесіди з пам'яттю» [3]. Таке корпоративне спілкування стало популярною формою не лише професійного вдосконалення, але й повсякденного проведення часу. Безперечно, ці зустрічі впливали на розвиток поглядів на мистецтво, формували світобачення, сприяли розкриттю та вдосконаленню фахових навичок і знань, породжували внутрікорпоративну творчу конкуренцію та прагнення бути поінформованими в усіх вітчизняних та зарубіжних культурних подіях. А все це, неодмінно, впливало на розвиток художнього та, взагалі, культурного простору міста на межі століть.

Серед багатьох приватних колекцій Одеси кінця XIX – початку XX століть були й

такі, про які було поінформовано дуже вузьке коло людей. Такою закритою для масового відвідування одеської громадськості була й приватна колекція Є.Й. Буковецького, в якій знаходилися роботи європейських та вітчизняних майстрів образотворчого мистецтва, зокрема й південноросійських живописців. У його двоповерховому особняку, як зазначає в своїх спогадах В.М. Муромцева-Буніна, було розташовувано величезну майстерню та картинну галерею з творами власника та місцевих художників [7, 448]. Зазначимо, що поява в Одесі приватних галерей сприяло вихованню естетичного та художнього смаку мешканців і загалом впливало на формування та розвиток культурного простору міста.

Після смерті в 1921 році голови Товариства К.К. Костанді, ТПРХ повністю припинило своє існування. На пошану свого керівника, вчителя та друга представники ТПРХ організували спеціальний «Комітет по увічненню пам'яті К. Костанді», на перших зборах членів якого Є.Й. Буковецький запропонував створити «Художнє товариство ім. К.К. Костанді». Ця ідея була схвалена, і південноросійські майстри при підтримці місцевих живописців, літераторів, письменників, представників громадськості міста, обрали комісію для розробки статуту та видів діяльності Товариства ім. К. Костанді [2, 117].

Таким чином, Є.Й. Буковецький брав активну участь у розвитку образотворчого мистецтва в Одесі, займаючись його пропагандою та популяризацією. Здобутий досвід, отримані за кордоном знання та навички, проходячи через свідомість живописця, дозволили в умовах одеського художнього середовища створити унікальну манеру та неповторний стиль при збереженні творчої індивідуальності та самобутності. Він також став творцем нових і провідником сучасних йому європейських культурних організаційних форм. Безперечно, творча особистість митця була значущою ланкою в міському просторі, завдяки громадській та творчій діяльності якої відбувалося моделювання естетичних норм, становлення та формування місцевої кри-

тики й основ мистецтвознавчого аналізу, художнє виховання одеситів і, загалом, розвиток культурної інфраструктури міста, а також розширення вітчизняного та вихід на міжнародний «ринки образотворчого мистецтва».

Відзначимо, що до аналізу творчості особистості в полі культури слід застосовувати комплексний культурологічний підхід, який являє собою сукупність методологічних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального та психічного життя через призму системоутворюючих культурологічних понять. З позиції культурологічного підходу людина є суб'єктом культури, її головною дійовою особою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв В.А. Майстри пензля: Нариси про одеських художників К.К. Костанді, П.О. Нілуса, Б.В. Едуарда, Г.О. Ладиженського, М.Д. Кузнецова. – О.: Кн. у, 1960. – 103 с.
2. Афанасьєв В.А. Товариство південноросійських художників / В.А. Афанасьєв. – К.: Держвидав. образотв. мистецтва і муз. літ. УРСР, 1961. – 130 с.
3. Бабореко А. К. И. А. Бунин. Материалы для биографии (с 1870 по 1917) / А. К. Бабореко. – М.: Художественная литература, 1967. – 304 с.
4. Давыдов Ю. Н. Искусство как социологический феномен / Ю. Н. Давыдов. – М.: Наука, 1968. – 286 с.
5. Иван Бунин: Литературное наследство. Кн.1. – М.: Наука, 1973. – 696 с.
6. Лотман Ю. М. Об искусстве / Ю. М. Лотман. — С.-Пб.: Искусство-СПБ, 2000. – 704 с.
7. Муромцева-Бунина В. Н. Жизнь Бунина; Беседы с памятью / В. Н. Муромцева-Бунина. – М.: Сов. писатель, 1989. – 512 с.
8. Рейнак С. История искусств / С. Рейнак. – Москва-Ленинград: Госстройиздат, 1938. – 368 с.
9. Товарищество южнорусских художников: Библиографический справочник: в 2-х ч. / [сост.: В. А. Афанасьев, О. М. Барковская: Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького]. – О.: Друк, 2000. – 302 с.
10. Якобсон Р. О. Язык и бессознательное / Р. О. Якобсон. – М.: Гнозис, 1996. – 248 с.